

30 РОКІВ РАЗОМ З БАТЬКІВЩИНОЮ. СПОГАДИ

Можна сперечатися: 30 років – це багато чи мало? Для історії досить малий відрізок, але для людського життя – поважна цифра. І в переддень свята я зупинюся на ролі української діаспори Литви в становленні Незалежності.

Коротко – про передумову впливу української діаспори в Литві на процеси в Україні. 8 грудня 1988 р. при Литовському фонді культури була створена Громада українців Вільнюсу, а 2 лютого 1989-го її зареєструвала міська адміністрація.

Українців у Литві на той час проживало 44,8 тисяч. В ініціативну групу для їх об'єднання увійшли: Василь Капкан, Сергій Бекарюк, Віктор і Олена Зайченки, Валерій Лобунець, Микола Станович, Іван Юзич. Вже з перших зборів кілька десятків майбутніх членів Громади чітко визначили пріоритети: збереження національної свідомості; зв'язки з Україною; розвиток національних культурних традицій; сповідування своєї релігії; задоволення потреб у літературі, мистецтві; створення своїх засобів масової інформації, суботніх шкіл тощо. Першим головою Громади українців Вільнюсу був Василь Капкан, по тому Іван Юзич, Людмила Жильцова.

Для координації дій у різних куточках Литви вирішили об'єднатися в одну структуру. На установчій конференції (Вільнюс, 28-29 жовтня 1989 року) було оголошено про створення Громади українців Литви – конфедеративної спілки рівноправних осередків українців у місцях їх найбільшого скупчення в Литві. Головою координаційної ради обрали Людмилу Жильцову, яка пізніше стала Головою ГУЛу (з 1998 року – почесна Голова).

Газета “Chemikas” у січні 1990 року опублікувала звернення ГУЛу до українців Литви: “Дорогі українці, земляки, співвітчизники! Різні причини привели нас на Литовську землю, але історичні зв'язки об'єднують обидва народи... Близько двох віків наші народи входили до складу однієї держави – Великого Князівства Литовського... Зараз ми перебуваємо на унікальному історичному етапі... Українці! Нас у Литві понад 40 тисяч з

кількох мільйонів, розкиданих по світу... Скористаймося сприятливими умовами, мужньо долаючи труднощі, щоби відроджувати, розвивати українську культуру на литовській землі! Хай будуть нам прикладом українські громади у Канаді, США, Польщі й інших країнах, де відірвані від Батьківщини українці протягом багатьох поколінь не дають згаснути вогникові українства”.

Цей заклик-звернення знайшов відгук у серцях багатьох українців. Громада не обмежувалася лише культорологією, а й активно виявляла себе в політичному житті Литви й України, стала на шлях тісної співпраці з литовським Саюдісом. Чільні члени Громади навіть увійшли до деяких органів Саюдісу (Л. Жильцова була членом Сейму Саюдіса, В. Капкан активно працював у різних структурах Саюдісу, Л. Трегуб тісно співдіяв з владою міста Клайпеда).

Водночас було нав'язане тісне співробітництво з Народним Рухом України, Українською Гельсінською Спілкою, “Просвітою”, організацією “Державна Самостійність України”, Товариством Лева, іншими національно-визвольними організаціями Батьківщини. Ця співпраця полягала найперше в організації друку незалежної преси, на той час забороненої в Україні (найбільшу участь у цьому брали Л. Жильцова, В. Капкан, В. Оліфер та інші), виготовленні символіки, значків, друкуванні історичних, релігійних і націоналістичних видань, які неможливо було випускати в Україні. Велику допомогу надавали деякі члени Громади під час виборів до Верховної Ради України 1990 року. Тоді кур’єри з України приїздили майже щодня і їм потрібно було допомогти з житлом, розмістити макети в друкарнях, забрати наклад і відправити.

Визначальну роль в друкуванні незалежної преси відігравав Саюдіс: не було б його, не було б і друкування в Литві. Всі, хто друкував, були або членами Саюдісу, або прихильниками. Спочатку в Саюдіса не було копіювальної техніки (вона з’явилася пізніше), тому використовували у тих, хто підтримував цей рух, і де були ротапринти – здебільшого в проектних установах.

Спочатку друкуванням зазначених видань займався В. Капкан, але згодом все це перейшло до мене. Я навіть не знаю – чому? Спочатку звернувся хтось один, а потім не було часу навіть думати, адже постійно приїжджали чимало кур’єрів із усіх куточків України, і майже всіх доводилося розміщати, шукати можливості друку, а крім того, у мене була робота, маленька донечка. Одним словом, той час я прожила на одному

подиху. Шкода, що люди, які постійно курсували по маршрутах Вільнюс – Київ, Львів, Борислав, Дрогобич, Миколаїв, Одеса, Чкркаси, Донецьк, вже пішли у засвіти (А. Лупиніс, І. Кучерів, І. Рибалка, П. Скочок, К. Зеленська, П. Бобик.). Вахтанг Кіпіані в своєму Музеї-архіві преси зберігає велику колекцію видань незалежної преси 1989-1991-х і вони можуть служити чудовими матеріалами для досліджень науковців, які вивчають той період. Крім того, він взяв у батькох Кур'єрів інтерв'ю і вони будуть згодом опубліковані. Зазначу, що такі відомі особистості національно-демократичного руху, як С. Набока ("Голос відродження") та О. Кривенко ("Поступ") друкували більшість своїх видань саме за допомогою Саюдісу, і одним із помічників у цьому був П. Вайтекунас – згодом міністер закордонних справ Литовської Республіки та посол Литовської Республіки в Україні (нещодавно я отримала від нього його спогади "Už mūsų ir jūsų laisvę" (За нашу і вашу свободу), де часто згадується роль українців Литви в становленні української Незалежності).

Макети готувалися в Україні чи то організаціями, чи окремими особами. Потім їх привозили до країн Балтії (здебільшого до Литви) і передавали людині, яка мала контакти з установами, де знаходилася копіювальна техніка. Наприклад, С. Набока через П. Вайтекунаса друкував у одному із районів Вільнюса – Антоколі. Я ж друкувала у Генрікаса в проектному інституті або ж у технічному університеті у Антанаса, або в своєму проектно-технологічному інституті та в бібліотеці Вільнюського технічного університету ім. Гедимінаса. Для ротапринтів готувалася плівка (частину я передала в бібліотеку Могилянки кілька років тому), з яких переносилася інформація на рулонний папір і після друкування цей папір різався на спеціальних верстатах на потрібний формат. Потім все це пакувалося в більш цупкий папір і перев'язувалося шпагатом. Готову продукцію забирали кур'єри і розвозили по всіх куточках України.

Нам нелегко було відправляти накладі в десятки тисяч екземплярів, бо потрібно було завантажити в авто, а потім завантажити до вагону. Бувало таке, що потяг уже рушав, а я ще кидала пакунки в тамбур.

Можна прямо сказати що Литва взагалі була "меккою" для неймовірно строкатих радянських неформалів – від дисидентів до анархістів та ультранаціоналістів.

Саме у Литві проводили свої збори правозахисники, а перші комерсанти штампували значки із тризубами, які потім продавали по захмарних цінах.

До речі, книга Дмитра Донцова “Дух нашої давнини” була замовлена в литовському видавництві просто приголомшливим накладом в 50 тисяч примірників. І завжди в цих процесах найактивнішу участь брала українська діаспора Литви.

Згадаю ще й допомогу українцями Литви та Саюдісу в становленні Народного Руху України, який народився на установчому з’їзді 9 вересня 1989 року. З’їзд Руху відбувся в Києві, хоча через перешкоди комуністичної влади розглядалася можливість його проведення теж у Литві і тут посередниками між НРУ та Саюдісом були українці Литви.

У 1989 р. делегація Руху на чолі з Віктором Кулиничем з Кривого Рогу вирушила до Вільнюса, вивчила і привезла до Києва документи “Саюдісу” для адаптації на українському ґрунті. Литовці пропонували безоплатне проживання і місце для проведення установчого з’їзду Руху у Вільнюсі, але ЦК КПУ, та її ідеолог Л.М. Кравчук, вочевидь, боялися втратити контроль над процесом творення Руху за перебудову в Україні, тому Кравчук дав указівку ректорові Політехнічного інституту Петрові Таланчуку відкрити на три дні у вересні двері палацу культури КПІ для Народного Руху.

Із впевненістю можна сказати, що українська діаспора Литовської Республіки поклала свій (вагомий) “камінець” в підвалини Незалежності України...